

من أحكام الصيام

از احكام روزه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مبحث اول: معنای روزه، و وجوب روزه رمضان

نخست: معنای روزه:

«الصَّیَامُ» یعنی: دست ننگه داشتن از باطل کننده ها [ی روزه] از طلوع فجر تا غروب خورشید به قصد عبادت الله تعالی.

دوماً: وجوب روزه رمضان:

روزه رمضان یکی از ارکان اسلام است که دین مسلمان بدون آن برپا نمی گردد. و روزه فریضه‌ای بر تمام امت‌ها است، هرچند که کیفیت و زمان آن متفاوت باشد؛ چنانکه الله تعالی می فرماید:

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلٰى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ﴾ [بقره: ۱۸۳]. یعنی: (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، روزه بر شما واجب شده است همان گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند [نیز] واجب شده بود؛ باشد که پرهیزگار شوید.) و (کُتِبَ) به معنای «فرض شده» است.

کتاب و سنت و اجماع بر وجوب آن دلالت دارند.

اما در کتاب: به دلیل این سخن حق تعالی که:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (آيَةً مَعْدُودَاتٍ) [البقرة: ۱۸۳ - ۱۸۴]، یعنی: (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، روزه بر شما واجب شده است همان‌گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند [نیز] واجب شده بود؛ باشد که پرهیزگار شوید * روزهایی معین).

و اما از سنت: پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «اسلام بر پنج [پایه] بنا شده است: گواهی دادن به اینکه معبودی [به حق] جز الله نیست، و اینکه محمد فرستاده الله است، و برپا داشتن نماز، و دادن زکات، و روزه رمضان، و حج خانه [کعبه]». (۱)

و اما اجماع: مسلمانان بر وجوب روزه آن اجماع کرده‌اند، و کسی که وجوب روزه آن را انکار کند، کافر است.

مبحث دوم: فضیلت های ماه رمضان

این ماه بزرگ مزیت‌ها و فضیلت‌های بسیار بزرگی دارد که آن را از سایر ماه‌ها متمایز می‌کند، از جمله:

(۱) نزول قرآن کریم در آن، همان‌طور که الله تعالی می‌فرماید: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ [البقرة: ۱۸۵]، یعنی: (ماه رمضان، [ماهی] است که قرآن در آن نازل شده است).

(۱) متفق علیه، روایت بخاری به‌شماره ۸ (۱۱/۱) و مسلم به‌شماره ۱۶ (۳۴/۱).

۲) در این ماه درهای بهشت گشوده می‌شود؛ زیرا اعمال صالح در آن فراوان است.

۳) بسته شدن درهای آتش در این ماه؛ زیرا که گناهان کمتر می‌شود.

و این در سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم آمده است: «چون رمضان آید درهای بهشت گشوده می‌شود، و درهای دوزخ بسته می‌شود، و شیاطین به زنجیر کشیده می‌شوند».^(۱)

۴) و از فضائل این ماه این است که: رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هیچ کار نیکی نیست که فرزند آدم انجام دهد مگر اینکه برای او ده نیکی تا هفتصد برابر نوشته می‌شود، الله فرمود: مگر روزه که برای من است و من پاداش آن را می‌دهم، او شهوت و غذایش را برای من ترک می‌کند، روزه سپر است و برای روزه‌دار دو شادی است: شادی هنگام افطار و شادی هنگام ملاقات پروردگارش، و بوی دهان روزه‌دار نزد الله از بوی مشک خوش‌تر است».^(۲) چند برابر شدن روزه به عدد محدود نمی‌شود.

۵) اخلاص در روزه بیشتر از سایر عبادات است؛ زیرا که می‌فرماید: «شهوتش و غذایش و نوشیدنی اش را برای من ترک می‌کند».^(۳)

(۱) متفق علیه، به روایت بخاری (۱۸۹۸) و مسلم (۱۰۷۹).

(۲) به روایت نسائی در الکبری (۲۵۳۶) (۱۳۱/۳).

(۳) تخریج پیشین را ببینید.

۶) خداوند برای روزه‌داران دری از درهای بهشت به نام رَیان اختصاص داده است که جز آنان کسی از آن وارد نمی‌شود.

۷) اینکه برای روزه‌دار دعایی مستجاب است؛ به دلیل سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم که فرمودند: «برای روزه‌دار هنگام افطار دعایی است که رد نمی‌شود».^(۱)

۸) و رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هر کسی ماه رمضان را از روی ایمان و برای کسب پاداش آن روزه بگیرد، گناهان گذشته‌اش بخشیده می‌شوند».^(۲)

پس بر مسلمان لازم است که رمضان را از روی ایمان و به امید اجر و پاداش روزه بگیرد تا به مغفرت و آمرزش گناهان دست یابد.

مبحث سوم: آنچه که ورود ماه رمضان به وسیله آن ثابت می‌شود

آغاز ماه رمضان با یکی از دو امر ثابت می‌شود:

۱) به رویت هلالش؛ به دلیل این فرموده پیامبر صلی الله علیه وسلم: «چون هلال را دیدید روزه بگیرید و چون آن را دیدید افطار کنید، و اگر بر شما پنهان ماند

(۱) به روایت ابن ماجه به شماره ۱۷۵۳ (۱/۷۷۵).

(۲) متفق علیه، روایت بخاری به شماره ۳۸ (۱/۱۶) و مسلم به شماره ۷۶۰ (۳/۵۲۳).

مقدارش را [سی روز] در نظر بگیرید»،^(۱) و همچنین می‌فرماید: «تا هلال را نبینید روزه نگیرید و تا آن را نبینید افطار نکنید».^(۲)

پس اگر هلال را ندیدند؛

۲) تعداد سی روز شعبان را کامل کنند؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «ماه بیست و نه شب است، پس روزه نگیرید تا آن را ببینید، و اگر بر شما پنهان ماند، تعداد را سی روز کامل نمایید».^(۳)

مبحث چهارم: نیت در روزه

نیت شرط صحت هر عمل است و باید نیت روزهٔ رمضان را از شب داشته باشد؛ به دلیل این سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم که: «کسی که نیت روزه را پیش از فجر نکرده باشد، روزه ای برای او نیست».^(۴)

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله می‌گوید: «هر کس بداند که فردا از رمضان است و قصد روزه گرفتن دارد، نیت روزه کرده است، چه نیت را به زبان بیاورد یا نیاورد، و این عمل عموم مسلمانان است که همه نیت روزه می‌کنند».^(۵)

(۱) روایت امام احمد در مسند به شماره ۶۳۳۳ (۴۰۲/۱۰) و نسائی در الکبری به شماره ۲۴۴۶ (۱۰۲/۳).

(۲) متفق علیه، به روایت بخاری (۱۹۰۶) و مسلم (۱۰۸۰).

(۳) متفق علیه، به روایت بخاری به شماره ۱۹۰۷ (۲۷/۳) و مسلم به شماره ۱۰۸۱ (۷۶۲/۲).

(۴) روایت نسائی در الکبری به شماره ۲۶۵۲ (۱۷۰/۳).

(۵) الفتاوی الکبری (۴۶۹ / ۲).

مبحث پنجم: روزه بر چه کسی واجب است؟

روزه بر هر مسلمان بالغ و عاقل واجب است.

اگر سالم و مقیم بود: ادای آن بر او واجب است. و اگر بیمار بود: قضای آن بر او واجب است.

و اگر سالم و مسافر باشد: می تواند میان روزه و افطار یکی را انتخاب کند، و افطار بهتر است.

پس روزه بر کافر واجب نیست و از او پذیرفته نمی شود، اگر در اثنای ماه توبه کند، باقی مانده را روزه بگیرد و قضای آنچه در حال کفر گذشته بر او لازم نیست.

روزه بر کودک واجب نیست، اما از کودک ممیز (که قدرت تشخیص خوب و بد را دارد) پذیرفته می شود و برای او به عنوان نافله محسوب می شود.

روزه بر دیوانه واجب نیست، و اگر در حال جنون روزه بگیرد، صحیح نیست؛ زیرا نیت ندارد.

مبحث ششم: چه کسی از روزه گرفتن معذور است؟

عذر ترک روزه در ماه رمضان:

(۱) بیماری که روزه برایش دشوار باشد، مستحب است که افطار کند.

۲) مسافری که رمضان بر او وارد شده در حالی که در سفر است یا در طول ماه سفری را آغاز کرده که مسافت آن هشتاد کیلومتر یا بیشتر است.

۳) روزه گرفتن بر زنی که در حال عادت ماهیانه است یا به علت زایمان خون نفاس از او جاری است در مدت حیض و نفاس حرام است؛ به دلیل حدیث عایشه رضی الله عنها که می‌فرماید: «ما دچار آن می‌شدیم و دستور به قضای روزه می‌شدیم اما دستور نمی‌دادند که قضای نماز را به جا آوریم».^(۱)

۴) بیماری که به بیماری مزمن مبتلاست و امیدی به بهبودی او نیست و به دلیل این بیماری هیچ‌گاه نمی‌تواند روزه بگیرد، چنین کسی روزه نمی‌گیرد و در ازای هر روز به یک بینوا نصف صاع گندم یا غیر آن را غذا می‌دهد و لازم نیست قضای آن روزه‌ها را به‌جای آورد.

۵) پیر فوتتی که توان روزه داری ندارد، چنین کسی روزه نمی‌گیرد و در ازای هر روز به یک مسکین غذا می‌دهد و لازم نیست قضای آن روزه‌ها را به‌جای آورد.

۶) زن باردار (حامله) و شیردهنده اگر از ضرر روزه بر خود یا فرزندشان بیم داشته باشند، روزه نمی‌گیرند و سپس قضای آن را به جا می‌آورند. اما اگر افطارشان فقط به دلیل ترس بر فرزندشان باشد، قضای آن را به جا می‌آورند و به جای هر روز به یک بینوا غذا می‌دهند.

(۱) روایت مسلم در صحیحش به شماره ۳۳۵ (۱/۲۶۵).

مبحث هفتم: باطل کننده‌های روزه

(۱) همبستری:

هرگاه در روز رمضان همبستری کند، روزه‌اش باطل می‌شود و لازم است که بقیه روز را امساک کند، و بر او واجب است که توبه و استغفار کند، و آن روزی که همبستری کرده را قضا کند، و بر او کفاره واجب است، یعنی: آزاد کردن برده، و اگر نیافت، دو ماه پی در پی روزه بگیرد، و اگر نتوانست که دو ماه پی در پی روزه بگیرد، به شصت بینوا غذا دهد، به هر بینوا نصف صاع از گندم یا غیر آنچه که غذای آن سرزمین باشد.

(۲) انزال منی به سبب بوسه یا آمیزش جنسی یا استمناء یا تکرار نگاه:

پس اگر روزه‌دار به دلیل یکی از این اسباب منی از او خارج شود، روزه‌اش باطل می‌شود و باید امساک کند و قضای آن روز را به جا آورد، و کفاره‌ای بر او نیست، اما بر او واجب است که توبه کند و پشیمان شود و استغفار نماید و از چیزهای تحریک کننده شهوت دوری کند؛ زیرا او در عبادتی بزرگ است.

(۳) خوردن و نوشیدن به صورت عمدی.

(۴) خارج کردن خون از روزه‌دار با حجامت یا فصد یا کشیدن خون برای اهدای

آن.

و دلیل این ممنوعیت سخن پیامبر ﷺ درباره حجامت است که می‌فرماید:
 «حجامت کننده و حجامت شونده روزه شان باطل شده است».^(۱)

شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله می‌گوید: و قول به اینکه حجامت روزه را باطل می‌کند، نظر بیشتر فقهای حدیث است؛ مانند احمد بن حنبل، اسحاق بن راهویه، ابن خزیمه، ابن منذر و دیگران.^(۲)

اما خروج خون بدون قصد از روزه دار مانند خون دماغ، خون جراث، کشیدن دندان و مانند آن بر روزه اثری ندارد.

۵) استفراغ:

که منظور از آن، استخراج عمدی غذا یا نوشیدنی از معده از طریق دهان است، اما اگر استفراغ بر او غلبه کند و بدون اختیارش خارج شود، بر روزه‌اش تأثیری ندارد؛ به دلیل فرمایش پیامبر صلی الله علیه وسلم: «هر آنکه استفراغش بر او غالب شد (بدون اراده اش خارج شد) قضا ندارد، اما آنکه به عمد استفراغ کرد، روزه اش را قضا کند».^(۳) و معنای دَرَعَه یعنی: بر او غالب شد.

(۱) به روایت بخاری (۱۹۳۷) و احمد در مسندش (۲۶۲۱۷).

(۲) مجموع الفتاوی (۲۵/۲۵۲).

(۳) روایت امام احمد در مسند به شماره ۱۰۴۶۳ (۲۸۳/۱۶) و ترمذی در الجامع الکبیر به شماره ۷۲۰ (۹۱/۲).

مبحث هشتم: مستحبات روزه

(۱) سحری؛ به دلیل حدیث انس بن مالک رضی الله عنه که می‌گوید: پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «سحری بخورید زیرا در سحری برکت است».^(۱)

(۲) تاخیر در سحری؛ مادامی که بیم طلوع فجر نباشد.

(۳) زود افطار کردن هنگام اطمینان از غروب خورشید. پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «همچنان امت من در خیر به سر می‌برند، مادامی که سحری را به تأخیر اندازند و در افطار عجله کنند».^(۲)

(۴) مستحب است که افطار با رطب باشد، و اگر نیافت با خرما، و اگر نیافت با آب؛ به دلیل این گفته‌ی انس رضی الله عنه: «رسول الله صلی الله علیه وسلم روزه اش را با چند رطب باز می‌کردند قبل از اینکه نماز بخوانند، و اگر رطب نبود، با چند خرما، و اگر خرما نبود، چند جرعه آب می‌نوشیدند».^(۳)

(۵) مستحب است که روزه‌دار در هنگام افطار هر دعایی که دوست دارد بگوید، پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «برای روزه‌دار هنگام افطار دعایی است که رد نمی‌شود».^(۴)

(۱) متفق علیه، به روایت بخاری (۱۹۲۳) و مسلم (۱۰۹۵).

(۲) به روایت احمد در مستند به شماره ۱۲۵۰۷ (۳۹۹/۳۵).

(۳) روایت ابو داود به شماره ۲۳۵۶ (۳۰۶/۲).

(۴) روایت ابن ماجه به شماره ۱۷۵۳ (۷۷۵/۱).

۶) زیاد انجام دادن انواع عبادت‌ها؛ مانند قرائت قرآن، و ذکر خداوند، و قیام شب، و نماز تراویح، و سنت‌های راتبه، و صدقه، و بذل و بخشش در راه خیر؛ زیرا نیکی‌ها، بدی‌ها را از بین می‌برند.

مبحث نهم: توضیحات

بر روزه‌دار واجب است که از دروغ و غیبت و دشنام اجتناب کند، و اگر کسی او را دشنام داد یا ناسزا گفت، بگوید: من روزه دارم.

پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «روزه سپر است، پس [روزه‌دار] نه کارهای زشت کند و نه از روی نادانی کاری کند و اگر کسی با او درگیر شد یا به او دشنام داد، دو بار بگوید: من روزه دارم»^(۱).

از جمله اموری که روزه‌دار از آن نهی شده، مبالغه در مضمضه و استنشاق است؛ زیرا ممکن است آب به شکمش وارد شود.^(۲)

پیامبر صلی الله علیه وسلم می‌فرماید: «و در استنشاق مبالغه کن مگر اینکه روزه باشی»^(۳).

(۱) روایت بخاری به شماره ۱۸۹۴ (۲۴/۳).

(۲) مضمضه یعنی چرخاندن آب در دهان و سپس خارج کردن آن، و استنشاق یعنی چرخاندن آب در بینی و خارج کردن آن.

(۳) روایت ابو داود به شماره ۲۳۶۶ (۳۰۸/۲) و ترمذی در الجامع الکبیر به شماره ۷۸۸ (۱۴۷/۲).

مسواک زدن بر روزه تأثیری ندارد، بلکه بر اساس قول صحیح علما برای روزه‌دار و غیر روزه‌دار در اول و آخر روز مستحب و مورد تشویق است.

مبحث دهم: قضای رمضان

کسی که در رمضان به دلیل مباحی مانند عذرهای شرعی که روزه نگرفتن را مباح می‌کنند، یا به دلیلی حرام مانند کسی که روزه‌اش را با همبستری یا غیر آن باطل کرده، باید قضایش را به جا آورد؛ چنانکه الله تعالی می‌فرماید: **(فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ)** [البقرة: ۱۸۴]، یعنی: (تعدادی از روزهای دیگر را [به جایش روزه می‌شود]).

و مستحب است که در قضا شتاب کند تا وظیفه خود را ادا کرده باشد، و مستحب است که قضا پیوسته باشد؛ زیرا قضا حکایت از اداء دارد، و تأخیر برای او جایز است؛ زیرا وقت قضا باز و گسترده است.

همچنین جایز است که آن را به صورت جداگانه قضا کند، اما اگر تعداد باقیمانده ماه شعبان به اندازه روزهای قضای او باشد، به اجماع واجب است که پی در پی قضا کند؛ به دلیل تنگی وقت، و جایز نیست که آن را بدون عذر به بعد از رمضان دیگر بیاندازد.

پس کسی که قضای روزه را پس از رمضان بعدی به تأخیر انداخت، دو حالت دارد:

[حالت اول:] وقتی به دلیل عذر شرعی مانند ادامه بیماری تا رمضان بعدی به تاخیر بیندازد، پس بر او فقط قضای آن لازم است.

[حالت دوم:] وقتی آن را بدون عذر به تاخیر بیندازد، در این صورت همراه با قضا باید برای هر روز به اندازه نصف صاع از غذای رایج آنجا به یک مسکین دهد.

گرفتن روزه سنت برای کسی که روزه قضا دارد: کسی که قضای روزه‌ای از رمضان بر گردن اوست، بهتر است ابتدا آن را پیش از روزه نافله به جا آورد، اما اگر روزه نفل، زمانی محدود دارد مانند روزه عرفه و عاشورا، می‌تواند آن‌ها را پیش از قضا به جا آورد؛ زیرا زمان قضا گسترده است، اما عاشورا و عرفه از دست می‌روند. اما شش روز شوال را جز پس از قضا نمی‌تواند روزه بگیرد.

و این چیزی است که جمع آوری آن میسر شد، و درود و سلام بسیار الله بر پیامبرمان محمد و بر آل و اصحابش باد.

فهرست

- ۳..... مبحث اول: معنی روزه، و وجوب روزهٔ رمضان
- ۴..... مبحث دوم: فضیلت های ماه رمضان
- ۶..... مبحث سوم: آنچه که ورود ماه رمضان به وسیلهٔ آن ثابت می شود
- ۷..... مبحث چهارم: نیت در روزه
- ۸..... مبحث پنجم: روزه بر چه کسی واجب است؟
- ۸..... مبحث ششم: چه کسی از روزه گرفتن معذور است؟
- ۱۰..... مبحث هفتم: باطل کننده های روزه
- ۱۲..... مبحث هشتم: مستحبات روزه
- ۱۳..... مبحث نهم: توضیحات
- ۱۴..... مبحث دهم: قضای رمضان

